

УКРАЇНЬСКА ВОЄННА КРИЗА ЯК ЧАСТИНА ГЛИБИННОГО СВІТОВОГО ТРАНСФОРМАЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ: ФІНАНСОВІ МЕХАНІЗМИ СТАБІЛІЗАЦІЇ ТА ВІДНОВЛЕННЯ

©2022 КОРНІВСЬКА В. О.

УДК 330.34:330.88
JEL Classification: F02; N45

Корнівська В. О.

Українська воєнна криза як частина глибокого світового трансформаційного процесу: фінансові механізми стабілізації та відновлення

Метою статті є характеристика сучасної, викликаного російсько-українською війною, кризи як частини глибокого світового трансформаційного процесу, та теоретико-методологічне обґрунтування фінансових механізмів стабілізації та відновлення української економіки. В результаті проведеного дослідження показано, що сучасна воєнна криза в Україні є складовою світового трансформаційного переходу на тлі формування інформаційно-цифрової економіки. На поверхні економічних явищ цей перехід представлений як: дестабілізація внаслідок конфліктної адаптації мережевої людини та соціального спрощення класичного ринкового суб'єкта; зіткнення згасаючої ліберальної моделі світоустрою та зачатків нового цифрового суспільства; криза глобалізації та локалізації. Етапами розгортання кризи глобалізації та локалізації є: світовий фінансово-економічний крах 2007–2009 рр., пандемія COVID-19 2020–2021 рр., етап максимальної ентропії під час російської воєнної агресії проти України 2022 року. В умовах кризи глобалізації та локалізації зростає роль державних інститутів, які поглинають глобальні коливання та приймають максимум відповідальності на себе, створюючи ризики формування авторитарних суспільств. Водночас за зростаючої кризової невизначеності це найбільш ймовірний варіант забезпечення відносної стабільності та усталеності. Фінансові механізми стабілізації та відновлення української економіки мають впроваджуватися на основі використання цифрових технологій забезпечення попиту та пропозиції шляхом введення цифрової валюти, інституту безумовного доходу, розвитку програм автоматичної допомоги малим та середнім підприємствам в умовах кризи, створення фінансових інститутів розвитку у форматі цифрового банку. Цифрові технології підвищуватимуть ризики остаточного нівелювання ринкових принципів економічної діяльності та зумовляватимуть надмірну зарегульованість, тому подальші дослідження у цьому напрямі будуть сконцентровані на мінімізації ризиків тоталітаризації фінансового простору за цифрової економіки.

Ключові слова: російсько-українська війна, світовий трансформаційний процес, фінансові механізми стабілізації.

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2022-2-22-31>

Бібл.: 33.

Корнівська Валерія Олегівна – доктор економічних наук, старший науковий співробітник відділу економічної теорії, Інститут економіки та прогнозування НАН України (вул. Панаса Мирного, 26, Київ, 01011, Україна)

E-mail: vkornivska@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0348-0404>

UDC 330.34:330.88
JEL Classification: F01; F35; G2

Kornivska V. O. The Russian-Ukrainian War Crisis as Part of the Profound Global Transformation Process: The Financial Mechanisms for Stabilization and Recovery

The article is aimed at characterizing the modern crisis caused by the Russian-Ukrainian war as part of the profound world transformation process, and theoretical-methodological substantiating of the financial mechanisms for stabilization and recovery of the Ukrainian economy. As a result of the carried out study, it is shown that the current crisis in Ukraine is a component of the global transformational transition against the background of the formation of the information and digital economy. On the surface of economic phenomena, this transition is presented as: destabilization as result of the conflict adaptation of the networked person and the social simplification of the classical market entity; the clash of the fading liberal model of the world order and the beginnings of a new digital society; the crisis of globalization and localization. The stages of the unfolding crisis of globalization and localization are the following: the global financial and economic collapse of 2007-2009, the COVID-19 pandemic of 2020-2021, the stage of maximum entropy during the Russian military aggression against Ukraine in 2022. In the context of the crisis of globalization and localization, the role of the State-owned institutions is growing, which absorb global fluctuations and take maximum responsibility for themselves, creating risks for the formation of authoritarian societies. Simultaneously, with the crisis uncertainty growing, this is the most likely option to ensure relative stability and consistency. Financial mechanisms for stabilization and recovery of the Ukrainian economy should be implemented on the basis of the use of digital technologies to ensure supply and demand through the introduction of digital currency, the institution of unconditional income, the development of programs for automatic assistance to small and medium-sized enterprises in the context of crisis, the creation of financial development institutions in the format of a digital bank. Digital technologies will increase the risks of final leveling of market principles of economic activity and cause excessive overregulation, so further research in this direction will be focused on minimizing the risks of totalitarianization of the financial space in the digital economy.

Keywords: Russian-Ukrainian war, world transformation process, financial stabilization mechanisms.

Bibl.: 33.

Kornivska Valeriia O. – Doctor of Sciences (Economics), Senior Research Fellow of the Department of Economic Theory, Institute for Economics and Forecasting of NAS of Ukraine (26 Panasas Myrnoho Str., Kyiv, 01011, Ukraine)

E-mail: vkornivska@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0348-0404>

Вступ. Стан війни – це не тільки час катастроф, але й період переосмислення історичних та майбутніх шляхів країни. Сьогодні важливо бачити джерела усталеного повоєнного розвитку і визначати напрямки, за якими має реалізовуватися політика для його досягнення. Гуманітарна, соціальна, енергетично-паливна, економічна криза усередині нашої країни, невизначеність перспектив подальшого зовнішньополітичного та економічного розвитку української держави та її повоєнного відновлення, глобальна дестабілізація і світовий продовольчий дефіцит внаслідок вторгнення Росії в Україну – все це фактори зростаючої довгострокової нестабільності.

Російська агресія кардинальним чином змінила розстановку політичних сил у світі, показала нових геополітичних гравців, нові вектори світового співробітництва і нові осередки розколу. Вона загострила споконвічні суперечності, що полягають у домінуванні національних інтересів на тлі взаємопов'язаного, комплементарного руху суб'єктів світового господарства. Военні дії в окремій країні спровокували глобальне геополітичне загострення, продовольчий колапс та гуманітарну катастрофу світового масштабу.

Особливості російсько-української війни полягають у тому, що, незважаючи на просторову локальність, її наслідки розповсюдилися по всіх континентах, зумовляючи глобальну соціально-економічну, фінансову та гуманітарну дестабілізацію, зростання цін на енергоносії і на продовольство, порушення ланцюжків постачань, навантаження на бюджети європейських країн через необхідність фінансування життя біженців, кризу на європейському ринку житла через приплив мігрантів [1; 2].

Припинення бойових дій на сьогодні залежить не тільки від ефективності переговорного процесу, а й від значної кількості часто екзистенціальних факторів. У цих умовах невизначеність економічної діяльності буде зростати. Сьогодні запущений деструктивний маятник, амплітуда якого може досягти руйнівних наслідків, поширюючи дестабілізацію на все більші території, про що сьогодні свідчить зростаюча вірогідність актуалізації китайсько-тайванського конфлікту [3] та багатьох інших завмерлих осередків війни.

Український прецедент не став «чорним лебедем» [4], але він показав, що ризики виникнення малоймовірних з історичної, культурної, етнічної точки зору подій часто стають невідворотними у воєнно-політичному контексті. І таких ризиків буде дедалі більше.

Аналіз публікацій. Українська наукова спільнота з самого початку російської агресії сконцентрована на прогнозуванні наслідків війни та визначенні шляхів повоєнного розвитку нашої країни. Вже опубліковані роботи, що стосуються: аналізу втрат трудового та освітнього потенціалу України за період воєнного стану [5], податкової політики та комплаєнс-ризиків [6], державного боргу та позик

під час війни [7], фінансування інфраструктури в період подолання наслідків війни [8], характеристики діяльності державних банків під час воєнного стану [9], проблематики регулювання ринків віртуальних активів у контексті міжнародних санкцій проти РФ [10] та багато інших робіт.

Водночас особливої уваги потребує геоekonomічний фактор повоєнного розвитку України у контексті сучасного глобального трансформаційного процесу. Можливості завершення російсько-української війни знаходяться в площині злагодженої співпраці світових лідерів на наднаціональному рівні політичного діалогу; але на ньому все частіше розгортається непримирима боротьба національного лобі різних західних та східних країн, що повністю розбалансує глобальний політичний процес. Починаючи з 2007 року світ охопила череда криз, які кожний раз демонстрували пріоритетність національних інтересів перед наднаціональним цілепокладанням.

Саме у таких умовах формується нова складна система статусів і зв'язків глобальних інститутів з українською політичною системою, у тому числі через активізацію реалізації європейського шляху України. Наскільки це сприяє повоєнному відновленню нашої країни? Яким має бути шлях посткризового розвитку України? Ми спробуємо охарактеризувати його у фінансово-інституційному контексті.

Метою цієї статті є характеристика сучасної, викликаної російсько-українською війною, кризи як частини глибинного світового трансформаційного процесу, та теоретико-методологічне обґрунтування фінансових механізмів стабілізації та відновлення української економіки.

Результати. Актуальний зміст питання полягає у тому, що український політикум, розраховуючи на всебічну фінансову допомогу світової спільноти, розглядає глобальну фінансову систему, з одного боку, як сукупність трансмісійних механізмів передачі світових санкцій до країни-агресора, а з іншого, як джерело фінансових ресурсів повоєнного відновлення для України; отже – у функціональній площині, з перевагою національних інтересів української держави. Такий підхід є зрозумілим, але дещо спрощеним, відірваним від дійсності. Сприйняття сучасної економічної і фінансової дестабілізації як наслідків війни і тільки війни, – є також неповним, абстрактним.

Фінансовий сектор України може стати сукупністю механізмів стабілізації економіки та посткризового відновлення. Водночас ефективність цих механізмів буде залежати не тільки від того, наскільки швидко буде закінчена війна, але й від того, наскільки адекватно ми усвідомлюватимемо глибинність сучасної кризи, яка є частиною глобального трансформаційного процесу.

Кризові трансформації як складова глобальної циклічності спостерігалися у новій історії не один раз. У сорокових роках ХХ століття Карл Поланьї написав: «Цивілі-

зація XIX ст. зазнала краху... Цивілізація XIX ст. ґрунтувалася на чотирьох інститутах. Першим із них була система рівноваги сил, яка протягом ста років запобігала скільки-небудь тривалим та руйнівним війнам між великими державами; другим – міжнародний золотий стандарт, що символізує абсолютно унікальну організацію світової економіки; третім – саморегульований ринок, що забезпечив нечуване зростання матеріального процвітання, і, нарешті, четвертим – ліберальна держава» [11, с. 13].

Сьогодні ми спостерігаємо процеси, які дуже схожі на біфуркаційні тенденції в умовах Другої світової війни, що описані Поланьї: тремор капіталістичної економіки на тлі формування цифрового суспільства, розбалансування глобальної фінансової системи у результаті фінансіалізації та цифрової революції, криза неоліберальної доктрини, – все це спричиняє розкручування глобальної політичної дестабілізації.

Водночас світ, якому пророкував крах Поланьї, після повоєнної синергії суспільного та економічного розвитку у другій половині XX ст. відновив як домінуючу ліберальну теорію організації суспільного буття, так і принципи вільного ринку, що у 80-х роках розповсюдилися як концепція всезагальної лібералізації світової торгівлі, руху фінансових ресурсів, соціальних відносин.

Розвиток суспільства у XIX–XXI столітті неодноразово демонстрував згасання та відновлення ліберальних ідей: реакція після краху Наполеона Бонапарта (відлігача почала-ся лише після загальноєвропейської революції 1848 року); друга криза – створення авторитарних режимів у Європі (Португалія, Італія, Іспанія) в період між Першою та Другою світовими війнами [12]. Післявоєнний лібералізм з новою силою розкрився у вигляді неолібералізму 70-х років XX століття. Глобальне розповсюдження ідеї в соціальному, економічному та фінансовому середовищі у XXI столітті дозволило говорити про досягнення максимуму глобальної гармонії та рівноваги [13].

У 20-х роках XXI століття закономірності циклічного розвитку знову повертають нас до кризового занепаду світової економіки на тлі геополітичного розбалансування. Посилена сучасною технологічною революцією, наче біфуркація зумовлює докорінні зміни світоустрою на всіх рівнях. У світі, який сьогодні виходить на поверхню глобальних економічних та суспільних процесів, озброєні цифровими технологіями авторитарні держави ділять свій економічний вплив із прозорими, жорстко контрольованими екосистемами, а посилення наднаціонального регулювання відбувається на тлі актуалізації національних інтересів. Це світ дії різноспрямованих векторів цілепокладання, що впливають на сучасного суб'єкта, зумовлюючи зростаючу невизначеність.

Перерозподіл економічної влади, заснований на новому технологічному стрибку, на концепції національного інтересу, реалізованій у середовищі конфліктної взаємодії мережевої людини та згасаючого ринкового суб'єкта, несе у собі ризики формування суспільств загального контролю, тотальної економічної, соціальної залежності діяльних суб'єктів від держави, прецедентів всеохоплюючої зовнішньополітичної конфронтації. Не менш ризиковим є формування керованих екосистем задоволення споживчих і фінансових потреб на основі платформ, що, включаючи

суб'єкта у свою систему зв'язків, роблять процеси споживання надто контрольованими.

У новому світі питання вільної господарчої діяльності поступово знімається з економічної повістки. Глобальна фінансово-економічна, епідеміологічна та воєнна криза каталізувала розчинення ліберальної ідеї як базової суспільної концепції, натомість сприяла кристалізації принципів соціального світоустрою, суспільного життя та економічної діяльності, притаманних ринковим суб'єктам в умовах крайньої дестабілізації всіх сторін буття. І це вже не реакція, за якою можливе відродження переважно ліберального світосприйняття, це принципи нового світу, у якому ризики формування наявних і скритих тоталітарних середовищ і держав стають все виразнішими.

Російсько-українська війна є етапом тектонічних зрушень глобального світоустрою, що відбуваються внаслідок формування нової людини і притаманних їй систем організації людської взаємодії на основі нових технологій, нових систем розподілу ресурсів.

Цей перехід може бути проаналізований з різних взаємодоповнюючих точок зору. У логіко-історичних термінах сучасна криза може бути охарактеризована як складова трансформаційного руху від індустріально-ринкового способу організації виробництва до інформаційно-цифрового [14, с. 10–15], що розгортається у зв'язку із техніко-технологічними інноваціями у реалізації базових принципів економічної діяльності; філософи вважають, що це боротьба знов сформованого суспільства постмодерна із модерновим суспільством та його архаїкою [15].

У соціальному контексті актуальна криза може бути розглянута як криза виходу на суспільну арену мережевої людини та формування її соціоінституційного простору істотної конфліктності та нестабільності. Для неї мережевий комунікативний процес (індивідуалізований, всеосяжний, але у певному сенсі недбалий) стає більш привабливим і зрозумілим, ніж відносини, локалізовані відповідальністю, у родині, найближчому оточенні. Перемістившись у переважно віртуальний простір діяльності, у реальному просторі взаємодії вона не здатна до ефективного контактування, до комплементарної співпраці, у тому числі у глобальному дипломатичному середовищі, що породжує дестабілізацію та війни.

Водночас це криза *соціального спрощення класичного ринкового суб'єкта*, що, розпочавшись з фінансово-економічної кризи 2007–2009 рр. та наступної рецесії, розгорнувшись протягом епідеміологічної кризи 2020–2021 року, увійшла у нову фазу – воєнну у лютому 2022 року. Фінансова криза показала, що відбувається в економіці, коли соціальне середовище виховує нового переважно фінансово-орієнтованого суб'єкта; епідеміологічна криза на довгі 2 роки обмежила координати ринкової діяльності такого суб'єкта споживчо-фінансовим простором¹ та ще більше спростила його соціальне обличчя; воєнна криза показала, яким може бути суспільство тотального соціального спрощення та дегуманізації.

¹ Відмінною структурною трансформацією фінансового простору в умовах становлення інформаційно-мережевої економіки є формування глобального споживчо-фінансового простору як системи, інтегрованої у повсякденне життя суб'єктів, спрямованої на всебічне задоволення споживчих, платіжних та кредитних потреб

Економіко-політичний контекст аналізу визначає актуальні процеси дестабілізації як кризи лібералізму на тлі впровадження нових принципів організації суспільного буття на основі інноваційних регуляторних технологій, що у тенденції призводить до загального цифрового контролю.

У просторовому контексті організації економічної діяльності – це криза глобалізації та локалізації як комплементарного і одночасно конфліктного вираження логіко-історичного процесу розвитку індустріально-ринкового суспільства на тлі формування інформаційно-цифрового суспільства.

Протягом активної фази глобалізаційних процесів розгалуженість, різноманітність, складність світового соціального, економічного, фінансово-інституційного, політичного середовища досягає найвищого ступеня. При цьому глобалізація надає максимальних переваг для локалізації відносин, ресурсів; наднаціональні геополітичні та гео економічні об'єднання створюють адекватні умови для розвитку національних економічних суб'єктів (як це було на перших порах формування Європейського Союзу). На висхідному етапі розвитку глобалізація створює умови для найефективнішої локалізації.

Водночас глобалізаційний рух ускладнення відносин, впровадження нових принципів взаємодії та регуляторних інститутів рано чи пізно призводить до повного виснаження можливостей локальних структур адаптуватися до цих процесів, тому комплементарна взаємодія суб'єктів дисгармонізується, дестабілізується, починається процес розпаду, коли всі носії глобалізації – інститути, відносини, розподіл ресурсів – все стає неефективним. Занепад історичних глобалізаційних феноменів – цивілізацій, імперій, – це завжди криза глобалізації та локалізації, коли через глобалізаційне перенасичення діяльності дестабілізація локальних структур досягає рівня, який не може бути усунений через універсальну систему глобальних інститутів, що повністю розбалансує всю систему.

Відбувається вимушене повернення економічної діяльності на рівень, локалізований національним господарством, що означає актуалізацію ролі держав та їх інститутів.

Функціонування у глобальних і локальних координатах суперечливе у свого витоку: ефекти глобалізаційних процесів надають максимальних переваг суб'єктам, що діють у світовому просторі, пристосування та відповідальність є максимальними на локальному рівні.

Протиріччя глобалізації та локалізації повною мірою проявили себе під час глобальної фінансово-економічної кризи, що виникла в результаті фінансіалізаційних процесів, які розвивалися, у тому числі, шляхом активізації спекулятивних операцій на фінансових ринках. На висхідному етапі глобалізаційних процесів глобальні фінансові ресурси, локалізовані, наприклад, у сек'юритизаційних цінних паперах, приносили максимум прибутку. Протягом кризи глобалізація та локалізація почали грати один проти одного: у результаті фінансового цунамі на глобальному фінансовому ринку було практично неможливо знайти локалізацію кінцевого відповідального суб'єкта. У результаті дестабілізації фінансових установ («надвеликих, що впас-

ти») національні центральні банки як кредитори останньої інстанції стали гасниками фінансового полум'я і прийняли на себе основний кризовий удар – глобальні ефекти мінімізувалися на локальному рівні відповідальності, при цьому відбулося повернення фінансових посередників до переважно національного рівня шляхом обмеження обсягів транскордонних операцій, що може бути визначено як кризове спрощення фінансової діяльності, звуження простору операційної активності.

Глобальні дисбаланси долалися на національному рівні відповідальності, розбалансуючи національні фінансові ринки, взаємодія фінансових посередників із державою ставала розповсюдженою та вкоріненою на довге десятиліття, деградувало ринкове середовище. Кредитування реального сектора приходило у занепад, фінансові посередники втрачали свої класичні ринкові функції перерозподілу фінансових ресурсів, змінювали бізнес-моделі, ставали платіжними агентами. Використовуючи новітні цифрові технології, фінансові установи сприяли тотальному глобальному контролю за циркуляцією ліквідності, нівелювали ринкову доктрину економічної свободи та ставали агентами впливу у новій економіці, перерозподіляючи економічну владу на користь власників нових технологій.

Функціональний занепад фінансового посередництва ринкового суспільства одночасно стимулював розвиток фінансової діяльності нової економіки. Криза глобалізації та локалізації у системі фінансового посередництва показала дві важливі речі: фінансове посередництво втрачає перерозподільну функцію, натомість держава грає все більшу роль у фінансово-інституційному просторі і як регулятор, і як гравець.

Епідеміологічна криза ще раз висвітлила суперечності глобалізації та локалізації у контексті реалізації ринкових принципів економічної діяльності. Сутність діяльності сучасного суб'єкта стає глобалізованою, рівно як задоволення його потреб, при цьому простір фізичної активності ринкового суб'єкта може бути локалізованим його помешканням, що значно скорочує транзакційні витрати та повною мірою показує вигоди сучасних технологій. Водночас умови кризи продемонстрували, що економічна діяльність та потреби можуть бути глобалізованими, але для їх реалізації в умовах пандемії потрібна держава та державні соціальні програми, – інститути локального походження.

Сучасна криза глобалізації та локалізації доводить, що умови зростаючої дестабілізації потребуватимуть сильних держав, водночас деградація традиційних ринкових механізмів та інститутів розподілу грошей і влади на тлі активізації впровадження цифрових технологій створюють ризики формування автократії та використання традиційних інститутів ринкової економіки для всебічного контролю. Це, зокрема, наочно проглядається на прикладі фінансових ринків, у межах яких держава під тиском зростаючої відповідальності посилює нагляд.

Реалізація цифрових стратегій у системі традиційних ринкових інститутів призводить до трансформації як самих інститутів, так і їх ролі в економіці: від гармонізації до контролю. У середовищі ринкової економіки фінансовий посередник є функціональною складовою механізму пере-

розподілу фінансових ресурсів від суб'єктів із профіцитом бюджету до суб'єктів із дефіцитом бюджету на принципах економічної свободи у реалізації економічної діяльності. В умовах цифрового переходу фінансова установа стає центром формування екосистем, у яких відбувається економічне та соціальне буття клієнтів, при цьому забезпечується безшовна інтеграція банку у повсякденне життя суб'єкта для скеровування його фінансової поведінки та всебічного фінансового контролю. Знаходячись у центрі будь-яких проявів суспільного та економічного буття, фінансова діяльність стає більш індивідуалізованою, спрямованою на гнучке задоволення фінансових, економічних, суспільних, культурних потреб клієнта, при цьому відбувається практично непомітне, але міцне та безальтернативне злиття фінансової установи та звичайного буття клієнта, чому сприяє державна та наднаціональна регуляторна політика впровадження цифрових наглядних технологій.

У процесі функціональної та наглядової цифровізації фінансової діяльності сутнісні протиріччя глобалізації та локалізації, які призводять до криз та зумовлюють зростання ролі держави, знімаються через всебічний превентивний контроль. Суб'єктна діяльність у новому суспільстві чітко контрольована, прогнозована, програмована.

Воєнна криза – це остання, найвища точка розвитку протиріччя глобалізації та локалізації, глобалізаційні конвульсії локального конфлікту, коли глобалізаційне ускладнення геополітичних процесів досягає максимуму, здійснення дипломатичного процесу у рамках світового політичного простору стає неможливим, виникають і розвиваються воєнні конфлікти, локалізовані, але глобальні за своєю суспільною, економічною, фінансовою, політичною сутністю. У результаті російсько-української війни та продовольчої кризи глобального характеру економічна діяльність окремого ринкового суб'єкта стає абсолютно керованою, причому вже на наднаціональному рівні, адже дефіцит певних видів продуктів, ресурсів може бути вирішеним лише через дипломатичний процес, перемовини багатьох геополітичних суб'єктів світового рівня та їх ефективного наднаціонального співробітництва. За даними ООН, війна в Україні цього року може збільшити кількість людей, які страждають від гострої продовольчої нестачі, на 47 мільйонів; найбільша продовольча дестабілізація розгортатиметься у Нігерії, Ємені, Єгипті, Сомалі та Ефіопії [16]. Глобальний фінансовий простір очікує стагнація, яка означає занепад глобальної економічної та інвестиційної активності не на один рік.

Сьогодні ми маємо справу із кризою глобалізації та локалізації як комплементарного і одночасно конфліктного просторового вираження логіко-історичного процесу розвитку індустріально-ринкового суспільства на тлі формування інформаційно-цифрового суспільства, технології якого, відповідаючи на надмірне глобалізаційне ускладнення всіх компонентів економічного, соціального, політичного буття, переформатують принципи економічної діяльності ринкової економіки, заснованої на економічній свободі. Стабілізація економічної активності через кероване споживання та розподіл укорінює центральну роль держав в усіх економічних та суспільних процесах, перекадаючи на них істотну долю суб'єктної відповідальності, що зу-

мовляє ризики домінування локальних доктрин переваги національних інтересів. У граничних випадках це призводить до формування зовнішньо агресивних суспільств. Організаційна роль глобальних інституцій за таких умов буде згасати, вже сьогодні зрозуміло, що наднаціональний дискурс стає все більше різноголосим, з перевагою національних (часто опортуністичних) інтересів.

Російське вторгнення в Україну стало випробуванням для всієї глобальної економіки не тільки через зростання ризиків нової світової війни, розбалансування розстановки політичних сил у світі, дезорієнтацію Європи у геополітичному просторі, невизначені перспективи щодо термінів завершення війни, продовольчу кризу; головне питання, на яке сьогодні немає відповіді, чи досягли ми найвищої точки, після якої буде розпад цієї системи, катастрофа, за якою почнеться поступове відродження, чи ми ще на етапі сходження. У будь-якому випадку зростаюча невизначеність вимагає адекватних дій.

Суб'єктна розгубленість буде зростати, держави повинні як у спільнотах, так і національному рівні бути відповідальними, координуючими, націленими на довгострокові перспективи зростаючої невизначеності в умовах подальшого розгортання трансформаційного процесу, кризи глобалізації та локалізації, вихід з якої потребуватиме особливої ролі національних інститутів, на які покладається реалізація заходів посткризового відновлення.

Перед українським суспільством сьогодні постає нелегке завдання – переформатування економіки з урахуванням довгострокових потреб в умовах воєнного часу. І головне сьогодні – бачити інститути, які є здатними до організації відновлювальних процесів на основі внутрішньої спроможності до регенерації. Це сьогодні особливо важливо в умовах, коли українська стабілізація та відродження у значній мірі концептуально та фактично перекадані у зону відповідальності зовнішніх координаторів та інвесторів.

Світова стабілізаційна фінансова допомога почала надаватися практично з перших днів війни, велику роль у забезпеченні фінансової стійкості в умовах воєнного стану відіграли міжнародні організації та країни-партнери, що взяли на себе зобов'язання з виділення значних обсягів фінансування на зміцнення обороноздатності, підтримку економіки України та гуманітарні питання. Вже на початку квітня 2022 року (через 1,5 місяці війни) сумарно міжнародна фінансова, технічна та гуманітарна підтримка сягнула більше 20 млрд дол. в еквіваленті [17].

По-перше, це фінансова участь Європейського Союзу. З початку російської агресії ЄС значно посилив свою фінансову допомогу, мобілізувавши близько 4,1 мільярда євро для підтримки загальної економічної, соціальної та фінансової стійкості України у формі макрофінансової та гуманітарної допомоги. У рамках Європейського фонду миру була надана військова допомога на суму 1,5 мільярда євро [18]. 31 травня саміт Європейського Союзу ухвалив рішення про надання Україні термінової позики на суму 9 млрд євро для погашення невідкладних бюджетних потреб [19]. Серед фінансової допомоги ЄС значну роль зіграв Європейський інвестиційний банк, який взяв активну участь у забезпеченні невідкладних потреб у ліквідності у сумі

668 мільйонів євро, ще 1,5 мільярда євро були спрямовані на відновлення знищеної російською армією інфраструктури та житлового фонду [20]².

Додатковим джерелом фінансування потреб української армії стали кошти, зібрані організаціями та громадянами України та інших країн на рахунку НБУ, який Національний банк відкрив для підтримки Збройних Сил України. При цьому, якщо станом на 2 березня 2022 року на спецрахунок було перераховано понад 6 млрд грн в еквіваленті, то станом на 22 червня 2022 Національний банк перерахував на потреби військових понад 17,3 млрд грн [21].

3 квітня 2022 року в Україні також запрацювали чотири фонди повоєнного відновлення. Уряд України звернувся до міжнародних партнерів, інвесторів, громадських організацій, представників бізнесу та громадян надати фінансову підтримку Україні. Таким чином, крім Фонду підтримки армії в Україні відкрито: Фонд відновлення майна та зруйнованої інфраструктури; Фонд відновлення та трансформації економіки; Фонд підтримки малого та середнього бізнесу; Фонд обслуговування та погашення державного боргу. Фінансова допомога приймається на офіційні рахунки фондів відновлення у гривнях, доларах США та євро [22].

Як відповідь на світову підтримку української держави³, серед українських реконструктивних підходів сьогодні превалює орієнтація на зовнішнє фінансування відновлювальних процесів.

4 липня 2022 року на Міжнародній конференції у швейцарському Лугано прем'єр-міністр України Денис Шмигаль озвучив План відновлення України, розрахований на 10 років, що потребуватиме 750 млрд дол. [24]. Загальну суму у 750 млрд дол. планують фінансувати з орієнтацією на переважно зовнішні ресурси: 250–300 млрд доларів завдяки партнерським грантам на оборону, критичне фінансування надзвичайного стану, відновлення житла та інших об'єктів, розвиток інфраструктури як частини ЄС тощо; 200–300 млрд доларів – кредитні кошти на модернізацію інфраструктури, енергетичні проекти, підтримку фінансової системи та співфінансування приватних інвестицій; 250 млрд доларів завдяки приватним інвестиціям в інфраструктурні проекти й інші комерційно вигідні напрямки [24].

Вже сьогодні проекти Уряду з грантової безповоротної підтримки нових бізнесів «еРобота», які включають три програми на загальну суму 16 млрд грн, частково реалізуються завдяки підтримці іноземних партнерів [25].

²Витрати ЄС на вирішення проблеми українських біженців також включають: пакет гуманітарної допомоги в розмірі 2,5 мільйона євро, координований Інститутом ЄІБ, безпосередньо допомагає людям, які постраждали від війни. 4 мільярди євро призначаються місцевим громадам країн-членів ЄС для забезпечення українських біженців. (див. The European Investment Bank condemns the military invasion of Ukraine by Russian troops. We stand by the Ukrainian authorities and the people of Ukraine. EIB. URL: <https://www.eib.org/en/projects/regions/eastern-neighbours/ukraine/eib-solidarity.htm?sortColumn=StartDate&sortDir=desc&pageNumber=0&itemPerPage=10&pageable=true&language=EN&defaultLanguage=EN&tags=ukraine-solidarity&ortags=true>) [20]

³Докладніше: Ukraine: Commission presents plans for the Union's immediate response to address Ukraine's financing gap and the longer-term reconstruction. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_22_3121) [23]

Такі, орієнтовані на зовнішні фінансові вливання, підходи до повоєнного розвитку зумовлені не тільки міркуваннями скорішого подолання економічної розрухи, але й результатами дипломатичного переговорного процесу, що триває весь період воєнного становища та доводить, що реалізація європейського шляху буде означати і активізацію європейського регуляторного впливу. Слід визнати, що Європейська комісія з перших днів війни почала розробляти механізми повоєнного відновлення нашої країни.

Як резюме європейського підходу до відновлюваних процесів в Україні може слугувати витяг з Плану Європейської комісії щодо довгострокового відновлення України, у якому чітко проводиться ключова роль європейських та інших наднаціональних органів у організації та регулюванні реконструктивних процесів: «Зусилля відбудови мають очолювати українська влада у тісному партнерстві з Європейським Союзом та іншими ключовими партнерами, такими як партнери G7 та G20, а також третіми країнами, міжнародними фінансовими установами та організаціями... Міжнародна координаційна платформа, «Платформа реконструкції України», очолювана Європейською комісією, що представлятиме Європейський Союз, та українським урядом, працюватиме як всеохоплюючий орган стратегічного управління, відповідальний за схвалення плану реконструкції, розробленого та реалізованого Україною за підтримки адміністративного потенціалу та технічної допомоги ЄС...Український парламент та Європейський парламент братимуть участь як спостерігачі. План реконструкції «RebuildUkraine», затверджений платформою на основі оцінки потреб, стане основою для Європейського Союзу та інших партнерів для визначення пріоритетних напрямків фінансування конкретних проектів» [26].

Водночас фінансово-економічна ситуація у самій континентальній Європі стає дедалі складнішою. Очевидно, що організація інвестиційного процесу вимагає участі не тільки фінансових коштів наднаціонального походження, але й приватних інвестицій, адже сучасна вже надана світова фінансова підтримка меркне перед прогностичними оцінками Європейського інвестиційного банку щодо інвестицій, які необхідні будуть Україні для відновлення – 1,1 трлн дол. [27].

Як повідомляє Європейський центральний банк в Огляді фінансової стабільності за травень 2022, через російсько-українську війну умови фінансової стабільності в зоні євро погіршилися: триває підвищення цін на енергоносії та сировинні товари, що збільшує ризики інфляції та впливає на показники зростання економіки. Зростання цін на сировинні товари спричиняє волатильність на ринках деривативів. Глобальні ризики розкручування інфляційних тенденцій будуть зростати як через невизначені перспективи завершення війни, так і через те, що інфляційні тенденції почали розвиватися задовго до початку цієї війни як результат стабілізаційної соціальної політики протягом кризи коронавірусу. Через зростання цін на сировину, що для багатьох підприємств стає причиною зупинення виробництва, підприємствам загрожують ризики корпоративних дефолтів. Підприємства з високою заборгованістю, а таким чином з нижчими кредитними рейтингами будуть відчувати жорсткіші умови фінансування. На тлі загального зростання цін триває зростання цін на житло, зростає

іпотечне кредитування, що у сучасних умовах не може не турбувати через загрозу іпотечної кризи. Після відновлення 2021 року перспективи прибутковості європейських банків послабилися. Потенційний вплив підвищення цін на енергоносії, більшої інфляції та слабого зростання може спричинити ризики якості активів. Як повідомляє ЄЦБ, декілька банків мають істотні обсяги російських та українських активів, водночас нещодавній аналіз уразливості, проведений ЄЦБ, показує, що банківська система Єврозони має шанс залишитися стійкою (навіть за дуже несприятливих економічних сценаріїв). Водночас відбулися значні відтоки з інвестиційних фондів, які керують портфелями корпоративних облігацій, до фондів, які керують ризиками суверенних облігацій. Деякі фонди стикаються з додатковими ризиками через операції з деривативами або через інвестиції у криптоактиви [28].

Таким чином, фінансово-інституційний простір континентальної Європи знаходиться у ризиковому становищі, особливо в умовах мало прогнозованого зростання інфляції, тому не може розглядатися як надійне джерело приватних інвестицій відновлення української економіки. Найбільш реалістичним шляхом для України може бути використання загальноєвропейських фінансових вливань на основі вже згаданого Плану реконструкції «RebuildUkraine» та фінансової допомоги інших донорів світового масштабу.

Водночас сьогодні не можна бути впевненими у тому, що світові лідери та провідні фінансові інституції й надалі перейматимуться проблемами українського відновлення, коли завдання актуального трансформаційного переходу ставлять складні запитання довгострокового розвитку щодо інновацій та фінтеху, проблем коронакризи, кліматичних змін та зелених фінансів [29]⁴.

Повертаючись до історичних аналогій, слід взяти до уваги всі вже пройдені Європою процеси повоєнного відновлення, про один з яких говорив відверто у своїй роботі «Економічні наслідки Версальського договору» Дж. М. Кейнс. Наведемо їх. «Мирний договір не зробив нічого для економічного відновлення Європи... У всьому, що трапилось, цікаво те, що основна економічна проблема Європи, виснаженої і деградуєючої на очах, була єдиним питанням, до якого неможливо було притягнути увагу Ради Чотирьох» [30].

І ще один момент, що сьогодні потрібно брати до уваги. У 2020 році в Інституті політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України було опубліковано глибоке дослідження, що стосувалося інтерпретації російсько-українського конфлікту в західних експертно-аналітичних працях, яке показало, що підтримка України не є однозначною [31]. Підтвердженням цієї тези стало послаблення США санкцій проти Росії у середині липня 2022 року, коли Міністерство фінансів США опублікувало генеральні ліцензії, згідно з якими дозволено торгівля з Росією окремими категоріями товарів. США зняли санкції з торгівлі російськими продуктами харчування, насінням,

добривами, репродуктивним матеріалом для вирощування тварин, ліками й медичним обладнанням [32].

Вплив світових інституцій на процеси стабілізації у нашій країні є непрогнозованим. Тому, активізуючи дипломатичний процес у руслі світового об'єднання навкруги українського повоєнного відновлення, важливо брати до уваги, що Україні потрібна нова економічна модель, що спрямована на послідовне обмеження корупційного тягаря, із усталеним фінансово-інституційним середовищем сприяння економічній діяльності, з високим рівнем довіри до державної політики, із усвідомленням глибинних взаємних комплементарних зв'язків всіх учасників економічних процесів.

Головним і надважливим завданням держави сьогодні є вибудовування меж визначеності, демонстрація її горизонтів. У цьому зв'язку державна політика сьогодні не може бути амбівалентною, вона має користуватися достатньою довірою. Повоєнні успіхи у відновленні, постійне економічне зростання Федеративної республіки Німеччини стало можливим завдяки довірі, що була надана багатьма німцями соціальному ринковому господарству Ерхарда. Це наріжний фактор, квінтесенція, яку сьогодні потрібно враховувати при розбудові повоєнного фінансово-інституційного середовища. Чи буде воно зручним, ефективним, чи буде воно спонукати до повернення в Україну тих 6 змущено виїхавших мільйонів українців?

Відбудова економіки має бути чітко керованою державою із формуванням нових інститутів розвитку, які б відповідали за вихід на повоєнний усталений шлях; усталеність через прогнозованість, урегульованість та довіру.

Водночас цілком виправдане повоєнне реконструкційне зростання ролі держави в економіці на тлі активізації використання цифрових технологій так чи інакше буде приводити в дію неринкові механізми реалізації економічної діяльності, але на сьогодні це єдиний шлях відновлення.

Непередбачуваність, швидкість розповсюдження воєнної кризи, високий ступень невизначеності щодо тривалості та інтенсивності війни потребує відповідної реакції держави, що має впроваджувати новітні механізми забезпечення попиту та пропозиції в умовах зростаючої нестабільності. Вони мають бути довгостроковими, адаптованими, вбудованими в існуючі механізми державного соціально-економічного забезпечення та такими, що автоматично включаються за визначених умов дестабілізації.

Безперервне фінансове забезпечення попиту та пропозиції в країні можливе шляхом впровадження інституту безумовного доходу, з одного боку, а з іншого – створення ефективних програм державної підтримки підприємств.

В Україні сьогодні є всі необхідні механізми для реалізації таких програм: наявність цифрових платіжних каналів, базова система цифрової ідентифікації з широким охопленням населення та підприємств. Світовий досвід надання допомоги малим та середнім підприємствам в умовах подій форс-мажорного характеру показує, що шгучне призупинення економічної активності має бути фінансово компенсованим для переважної більшості працюючих ринкових суб'єктів (наприклад у Великій Британії – 80 %

⁴Провідними темами досліджень фахівців Банку міжнародних розрахунків є інновації та фінтех, проблеми коронакризи, кліматичних змін та зелених фінансів. BIS. URL: <https://www.bis.org/review/r220121g.htm> [29]

загальної зайнятості), а механізми надання компенсації – максимально оперативними – для недопущення соціальної дестабілізації. У цьому зв'язку цінним є досвід Сінгапуру та Великої Британії, що реалізовували програми підтримки протягом епідеміологічної кризи [33].

Очевидною є необхідність створення механізмів прямого зв'язку між державою та суб'єктами економічного середовища шляхом впровадження цифрової валюти центрального банку для створення повною мірою регульованого фінансово-економічного простору. Це є необхідним в умовах сучасного трансформаційного переходу у середовищі фінансового посередництва, що полягає у домінуванні переважно платіжного обслуговування на тлі скорочення операцій з перерозподілу фінансових ресурсів.

В Україні в умовах зростаючої невизначеності впровадження цифрових грошей набуває особливого значення: для реалізації програм державної підтримки населення, малих та середніх підприємств; забезпечення оптимально транспарентного економічного середовища. Не менш важливим є формування прямого зв'язку між державою та ринковими суб'єктами, що актуалізується у сучасних умовах переорієнтації бізнес-моделей фінансових посередників на платіжне обслуговування, за якого відбувається зростання трансакційних витрат ринкових суб'єктів. Цифрові гроші будуть стимулювати цінову та нецінову конкуренцію у банківському середовищі. Простота використання цифрових грошей, їх безпека, максимальна мобільність розрахунків, практично миттєве отримання статусу користувача, зменшення трансакційних витрат створюють значні переваги платіжних операцій за участю цифрової валюти, забезпечують більшу економічну інклюзивність.

Для забезпечення ефективного реконструктивного процесу необхідним є створення фінансових інститутів розвитку. Для досягнення цілей повоєнної реконструкції та формування усталеної економічної системи України, для виконання завдань цифровізації в області державної політики та управління, залучення приватних інвестицій в Україну та прискорення розвитку підприємництва форматом інститутів розвитку може стати цифровий банк з максимально прозорим та доступним інтерфейсом, зручним застосуванням, що дозволить зробити процес інвестиційного фондування та розподілу фінансових ресурсів відновлення максимально ефективним та транспарентним. Залучені від зацікавлених осіб фінансові кошти будуть спрямовуватися на проекти повоєнного відновлення, систематизована інформація про які буде знаходитися у відповідній прозорій базі даних банку.

Висновки. Цифровий банк може стати центром еко-системи, у якій відбуватиметься процес інвестування, при цьому шляхом використання програмного забезпечення формуватимуться безперервні зв'язки всіх учасників інвестування. Знаходячись у центрі відновлюваного процесу, цифровий банк систематизуватиме всі фінансові та інформаційні потоки як щодо проектів, що потребують фінансування, так і щодо напрямків, вже профінансованих. Цифрова платформа банку може стати зручним та доступним механізмом формування усталеного фінансово-інституційного середовища сприяння економічному відновленню, з високим рівнем довіри до державної політи-

ки, з поглибленням комплементарних взаємозв'язків всіх учасників економічних процесів. Завдяки автоматизації, використанню технологій Suptech та Regtech управління цифровим банком стає максимально зручним та транспарентним.

Водночас слід брати до уваги, що активізація ролі державних інститутів у процесі повоєнної відбудови, використання цифрових фінансових технологій забезпечення попиту та пропозиції шляхом впровадження цифрової валюти, введення інституту безумовного доходу, розвитку програм автоматичної допомоги малим та середнім підприємствам в умовах кризи, створення цифрових банків розвитку підвищуватимуть ризики остаточного нівелювання ринкових принципів економічної діяльності та зумовляватимуть надмірну зарегульованість. Проте за зростаючої кризової невизначеності це найбільш ймовірний варіант забезпечення відносної стабільності та усталеності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Food and Energy Price Shocks from Ukraine War Could Last for Years. *Worldbank*. URL: <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2022/04/26/food-and-energy-price-shocks-from-ukraine-war>
2. Економіка країн Заходу: тривожна ситуація через інфляцію та боротьбу з нею. *DW*. URL: <https://www.dw.com/uk/ekonomika-krain-zakhodu-tryvozhna-sytuatsiia-cherez-infliatsiuita-borotbu-z-neiu-a-62189958/a-62189958>
3. China sends dozens of warplanes into skies near Taiwan. *CNN*. URL: <https://edition.cnn.com/2022/06/21/asia/china-taiwan-warplane-flights-intl-hnk-ml/index.html>
4. Насім Ніколас Талеб. Чорний лебідь. Про (не)ймовірне у реальному житті. Наш Формат. Київ, 2021. 736 с.
5. Новікова О. Ф., Хандій О. О., Шамілева Л. Л. Втрати трудового та освітнього потенціалу України за період воєнного стану. *Бізнес Інформ*. 2022. № 5. С. 62–69.
6. Єфименко Т. І., Іванов Ю. Б., Карпова В. В. Податкові пільги в умовах воєнного стану: управління комплаєнс-ризиком. *Фінанси України*. 2022. № 4. С. 7–26.
7. Богдан Т. П. Державний борг і позики під час війни та методи їх поствоєнного врегулювання. *Фінанси України*. 2022. № 4. С. 27–45.
8. Кудряшов В. П. Фінансування інфраструктури в період подолання наслідків війни. *Фінанси України*. 2022. № 4. С. 46–66.
9. Бортніков Г. П., Любіч О. О., Гладких Д. М. Державні банки в умовах воєнного стану: ключові проблеми та заходи реагування. *Фінанси України*. 2022. № 4. С. 67–91.
10. Дмитренко Т. Л. Регулювання ринку віртуальних активів як інструмент протидії уникненню міжнародних санкцій проти РФ. *Фінанси України*. 2022. № 4. С. 107–128.
11. Поланьї К. Велика трансформація: політичне і економічне істоти нашого часу / переклад з англ. А. А. Васильєва, С. Е. Федорова і А. П. Шурбелева; под общ. ред. С. Е. Федорова. СПб.: Алетея, 2002. 320 с. (Pax Britannica).
12. Кризис либерализма. *Радио Свобода*. URL: <https://www.svoboda.org/a/28764923.html>
13. Fukuyama F. *The End of History and the Last Man*. Penguin. 2012.
14. Гриценко А. А. Методологічні засади дослідження формування інституційної архітектури інформаційно-мере-

жевої економіки // Формування інституційної архітектури інфраструктурно-мережевої економіки : монографія / за ред. А. А. Гриценка. Київ, 2021. 736 с.

15. Щелин П. Последняя война Модерна, или Открытая дверь в новую эпоху. *Хвиля*. 14.04.2022. URL: <https://hvylya.net/analytics/250765-poslednyaya-voyna-moderna-ili-otkrytaya-dver-v-novuyu-epohu>

16. Claire Parker. 5 countries hit hard by the grain crisis in Ukraine. *The Washingtonpost*. URL: <https://www.washingtonpost.com/world/2022/06/15/ukraine-war-russia-grain-food-crisis-world-hunger/>

17. Resilience in War. An Exclusive Interview with Dr. Kyrylo Shevchenko, Governor of the National Bank of Ukraine. URL: <https://www.torontocentre.org/Files/NewsResources/4-1-2022/Interview-NBU-Governor-Shevchenko.pdf>

18. Ukraine: Commission presents plans for the Union's immediate response to address Ukraine's financing gap and the longer-term reconstruction. *European Commission*. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_22_3121

19. ЄС виділяє Україні 9 млрд євро макрофінансової підтримки. *Європейська правда*. 31 травня 2022 р. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/05/31/7140322/>

20. The European Investment Bank condemns the military invasion of Ukraine by Russian troops. We stand by the Ukrainian authorities and the people of Ukraine. *EIB*. URL: <https://www.eib.org/en/projects/regions/eastern-neighbours/ukraine/eib-solidarity.htm?sortColumn=StartDate&sortDir=desc&pageNumber=0&itemPerPage=10&pageable=true&language=EN&defaultLanguage=EN&tags=ukraine-solidarity&ortags=true>

21. НБУ перерахував на потреби військових понад 17,3 млрд грн, на спецрахунок залишилося 153 млн грн. *НБУ*. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/nbu-pererahuvav-na-potrebi-viyskovih-ponad-17-3-mlrd-grn-na-spetsrahunku-zalishilosya-153-mln-grn>

22. Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/gromadskosti/fondi-vidnovlennya-ukrayini>

23. Ukraine: Commission presents plans for the Union's immediate response to address Ukraine's financing gap and the longer-term reconstruction. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_22_3121

24. План відновлення України. URL: <https://recovery.gov.ua/>

25. Денис Шмигаль: Держава надасть українцям безповоротні гранти до 250 тис. грн на новий бізнес в межах нової програми «eРобота». *Урядовий портал*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/denis-shmigal-derzhava-nadast-ukrayincyam-bezповоротni-granti-do-250-tis-grn-na-novij-biznes-v-mezhah-novoyi-programi-yerobota>

26. EU Plans Hundred Billions for «Rebuild Ukraine», but Issues Remain. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/eng/articles/2022/05/19/7139698/>

27. The EIB stands with Ukraine. *EIB*. URL: <https://www.eib.org/en/projects/regions/eastern-neighbours/ukraine/eib-solidarity.htm?sortColumn=StartDate&sortDir=desc&pageNumber=0&itemPerPage=10&pageable=true&language=EN&defaultLanguage=EN&tags=ukraine-solidarity&ortags=true>

28. Financial Stability Review, May 2022. *ECB*. URL: <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/fsr/ecb.fsr202205~f207f46ea0.en.pdf>

29. Research at the BIS. *BIS*. URL: <https://www.bis.org/review/r220121g.htm>

30. Кейнс Дж. М. Экономические последствия Версальского договора (фрагменты). Экономическое наследие. Москва: Экономика, 1993.

31. Кулик В. Неодностайна підтримка: американський науково-експертний дискурс про конфлікт в Україні й довкола України. // Інтерпретації російсько-українського конфлікту в західних наукових і експертно-аналітичних працях / за ред. В. Кулика. Київ : ІПІЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2020. 328 с.

32. Гринько О. Міністерство фінансів США послабило санкції проти Росії. 15 липня 2022 року. URL: https://zaxid.net/ministerstvo_finansiv_ssha_poslabilo_sanktsiyi_proti_rosiyi_n1546277

33. White O., Madgavkar A., Sibanda T. et al. COVID-19: Making the case for robust digital financial infrastructure. *McKinsey McKinsey & Company*. URL: <https://www.mckinsey.com/industries/financial-services/our-insights/covid-19-making-the-case-for-robust-digital-financial-infrastructure?cid=other-eml-alt-mgimck&hdpid=2675c7b0-529f-411c-84cb-8ff7de35d932&hctky=2979573&hlkid=dd293b9381054aada0c71d006bbe14d>

REFERENCES

Bohdan, T. P. "Derzhavnyi borh i pozyky pid chas viiny ta metody yikh postvoiennoho vrehulivannia" [State Debt and Loans During the War and Methods of Their Post-war Settlement]. *Finansy Ukrainy*, no. 4 (2022): 27-45.

Bortnikov, H. P., Liubich, O. O., and Hladkykh, D. M. "Derzhavni banky v umovakh voiennoho stanu: kliuchovi problemy ta zakhody reahuvannia" [State-owned Banks Under Martial Law: Key Challenges and Responses]. *Finansy Ukrainy*, no. 4 (2022): 67-91.

"China sends dozens of warplanes into skies near Taiwan". *CNN*. <https://edition.cnn.com/2022/06/21/asia/china-taiwan-war-plane-flights-intl-hnk-ml/index.html>

Claire, Parker. "5 countries hit hard by the grain crisis in Ukraine". *The Washingtonpost*. <https://www.washingtonpost.com/world/2022/06/15/ukraine-war-russia-grain-food-crisis-world-hunger/>

"Denys Shmyhal: Derzhava nadast ukraintsiam bezповоротni hranty do 250 tys. hrn na novyi biznes v mezhakh novoi prohramy «yeRobota»" [Denis Shmyhal: The State Will Provide Ukrainians with Non-refundable Grants of Up to UAH 250,000 for New Businesses Within the Framework of the New «eRobota» Program]. *Uriadovi portal*. <https://www.kmu.gov.ua/news/denis-shmigal-derzhava-nadast-ukrayincyam-bezповоротni-granti-do-250-tis-grn-na-novij-biznes-v-mezhah-novoyi-programi-yerobota>

Dmytrenko, T. L. "Rehulivannia rynku virtualnykh aktyviv yak instrument protydii unyknenniu mizhnarodnykh sanktsii proty rf" [Regulation of the Market of Virtual Assets as a Tool to Counter the Avoidance of International Sanctions Against the Russian Federation]. *Finansy Ukrainy*, no. 4 (2022): 107-128.

"Ekonomika krain Zakhodu: tryvozhna sytuatsiia cherez infliatsiiu ta borotbu z neiu" [The Economy of Western Countries: An Alarming Situation Due to Inflation and the Fight Against It]. *DW*. <https://www.dw.com/uk/ekonomika-krain-zakhodu-tryvozhna-sytuatsiia-cherez-infliatsiiu-ta-borotbu-z-neiu-a-62189958/a-62189958>

"EU Plans Hundred Billions for «Rebuild Ukraine», but Issues Remain". <https://www.eurointegration.com.ua/eng/articles/2022/05/19/7139698/>

"Financial Stability Review, May 2022". *ECB*. <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/fsr/ecb.fsr202205~f207f46ea0.en.pdf>

"Food and Energy Price Shocks from Ukraine War Could Last for Years". *Worldbank*. <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2022/04/26/food-and-energy-price-shocks-from-ukraine-war>

Fukuyama, F. *The End of History and the Last Man*. Penguin, 2012.

Hrynyk, O. "Ministerstvo finansiv SSHa poslablyo sanktsii proty Rosii" [The US Treasury Has Eased Sanctions Against Russia]. July 15, 2022. https://zaxid.net/ministerstvo_f finansiv_ssha_poslablyo_sanktsiyi_proti_rosiyi_n1546277

Hrytsenko, A. A. "Metodolohichni zasady doslidzhennia formuvannia instytutsiinoi arkhitektoniky informatsiino-merezhivoi ekonomiky" [Methodological Principles of the Study of the Formation of Institutional Architecture of the Information and Network Economy]. In *Formuvannia instytutsiinoi arkhitektoniky informatsiino-merezhivoi ekonomiky* Kyiv, 2021.

"Krizis liberalizma" [Crisis of Liberalism]. Radio Svoboda. <https://www.svoboda.org/a/28764923.html>

Keyns, Dzh. M. *Ekonomicheskoye nasledstviya Versalskogo dogovora (fragmentsy)*. *Ekonomicheskoye nasledstviye* [Economic Consequences of the Treaty of Versailles (Fragments)]. Economic Legacy. Moscow: Ekonomika, 1993.

Kudriashov, V. P. "Finansuvannia infrastruktury v period podolannia naslidkiv viiny" [Infrastructure Financing in the Period of Overcoming the Consequences of the War]. *Finansy Ukrainy*, no. 4 (2022): 46-66.

Kulyk, V. "Neodnostaina pidtrymka: amerykanskyi naukovy ekspertnyi dyskurs pro konflikt v Ukraini i dovkola Ukrainy" [Mixed Support: American Scientific and Expert Discourse on the Conflict in and Around Ukraine]. In *Interpretatsii rosiisko-ukrainskoho konfliktu v zakhidnykh naukovykh i ekspertno-analitychnykh pratsiakh*. Kyiv: IPIEND im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy, 2020.

"NBU pererakhuvav na potreby viiskovykh ponad 17,3 mlrd hrn, na spetsrahunku zalyshylosia 153 mln hrn" [The NBU Transferred More Than UAH 17.3 Billion to the Needs of the Military, and UAH 153 Million Remained in the Special Account]. NBU. <https://bank.gov.ua/ua/news/all/nbu-pererakhuvav-na-potrebi-viyskovyih-ponad-173-mlrd-grn-na-spetsrahunku-zalishilosya-153-mln-grn>

Nasim, Nikolas Taleb. *Chornyi lebid. Pro (ne)imovirne u realnomu zhytti* [Black Swan. About the (Un)Probable in Real Life]. Kyiv: Nash Format, 2021.

Novikova, O. F., Khandii, O. O., and Shamileva, L. L. "Vtraty trudovoho ta osvitynoho potentsialu Ukrainy za period voiennoho stanu" [Losses of the Labor and Educational Potential of Ukraine During Martial Law]. *Biznes Inform*, no. 5 (2022): 62-69.

"Plan vidnovlennia Ukrainy" [Ukraine Recovery Plan]. <https://recovery.gov.ua/>

Polani, K. *Velikaya transformatsiya: politicheskoye i ekonomicheskoye istoki nashogo vremeni* [The Great Transformation: The Political and Economic Origins of Our Time]. St. Petersburg: Aletyeya, 2002.

"Research at the BIS". BIS. <https://www.bis.org/review/r220121g.htm>

"Resilience in War. An Exclusive Interview with Dr. Kyrylo Shevchenko, Governor of the National Bank of Ukraine". <https://www.torontocentre.org/Files/NewsResources/4-1-2022/Interview-NBU-Governor-Shevchenko.pdf>

Shchelin, P. "Poslednyaya voyna Moderna, ili Otkrytaya dver v novuyu epokhu" [The Last War of the Modern, Or an Open Door to a New Era]. Khvyliya. April 14, 2022. <https://hvyliya.net/analytics/250765-poslednyaya-voyna-moderna-ili-otkrytaya-dver-v-novuyu-epokhu>

"The EIB stands with Ukraine". EIB. <https://www.eib.org/en/projects/regions/eastern-neighbours/ukraine/eib-solidarity.htm?s ortColumn=StartDate&sortDir=desc&pageNumber=0&itemPerPage=10&pageable=true&language=EN&defaultLanguage=EN&tag s=ukraine-solidarity&ortags=true>

"The European Investment Bank condemns the military invasion of Ukraine by Russian troops. We stand by the Ukrainian authorities and the people of Ukraine". EIB. <https://www.eib.org/en/projects/regions/eastern-neighbours/ukraine/eib-solidarity.htm?s ortColumn=StartDate&sortDir=desc&pageNumber=0&itemPerPage=10&pageable=true&language=EN&defaultLanguage=EN&tag s=ukraine-solidarity&ortags=true>

"Ukraine: Commission presents plans for the Union's immediate response to address Ukraine's financing gap and the longer-term reconstruction". https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_22_3121

"Ukraine: Commission presents plans for the Union's immediate response to address Ukraine's financing gap and the longer-term reconstruction". European Commission. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_22_3121

Uriadovyi portal. <https://www.kmu.gov.ua/gromadskosti/fondi-vidnovlennya-ukrayini>

White, O. et al. "COVID-19: Making the case for robust digital financial infrastructure". McKinsey & Company. <https://www.mckinsey.com/industries/financial-services/our-insights/covid-19-making-the-case-for-robust-digital-financial-infrastructure?cid=other-eml-alt-mgi-mck&hdpid=2675c7b0-529-f-411c-84cb-8ff7de35d932&hctky=2979573&hlkid=dd293b9381054aada0c71d006bbee14d>

"YeS vydiliae Ukraini 9 mlrd yevro makrofinansovoi pidtrymky" [The EU Allocates 9 Billion Euros of Macro-financial Support to Ukraine]. Yevropeiska pravda. May 31, 2022. <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/05/31/7140322/>

Yefymenko, T. I., Ivanov, Yu. B., and Karpova, V. V. "Podatkovi pilhy v umovakh voiennoho stanu: upravlinnia komplaiens-ryzkom" [Tax Benefits Under Martial Law: Compliance Risk Management]. *Finansy Ukrainy*, no. 4 (2022): 7-26.

Стаття надійшла до редакції 23.04.2022 р.